

Συνέδριο ΕΛΕΓΥΠ – Θετικές Δράσεις για την εξέλιξη των γυναικών σε θέσεις ευθύνης

Συνέδριο ΕΛΕΓΥΠ

Θετικές Δράσεις για την εξέλιξη των γυναικών σε θέσεις ευθύνης

Αμφιθέατρο «Αντώνης Τρίτσης» Δήμου
Αθηναίων, Ακαδημίας 50

24 Απριλίου 2015

Άννα Καραμάνου

(π. πρόεδρος Επιτροπής Γυναικών του
Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, PES Women vice-
president- σημεία ομίας)

- Η εξαιρετική ποιότητα των εισηγήσεων που προηγήθηκαν, ο πλούτος των πληροφοριών για τις δράσεις στα πανεπιστήμια, τις επιχειρήσεις και την πολιτική, καταδεικνύει την ανάγκη διαλόγου και συναντήσεων, όπως η σημερινή που διοργάνωσε η ΕΛΕΓΥΠ.
- Η οικονομική κρίση, χωρίς αμφιβολία, χρησιμοποιείται ως άλλοθι για περαιτέρω υποβάθμιση της θέσης των γυναικών σε όλους τους τομείς. Ιδιαίτερα στην πολιτική, όπου η εξουσία εξακολουθεί να είναι ταυτισμένη με το αρσενικό, παρατηρούμε οριακές μόνο βελτιώσεις. Στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές (25.01.15), εκλέχτηκαν 69 γυναίκες (23%), ποσοστό που κατατάσσει την Ελλάδα στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των κρατών της ΕΕ. Τα

ποσοστά είναι ακόμη χειρότερα στη σύνθεση της κυβέρνησης.

- Μεγάλη πρόοδος έχει συντελεστεί στην νομοθεσία, η οποία έχει πλήρως εξευρωπαϊστεί, καθώς και στον κατ' εξοχήν αξιοκρατικό τομέα της εκπαίδευσης. Σήμερα οι φοιτήτριες αποτελούν την πλειονότητα του φοιτητικού κόσμου, με ποσοστά άνω του 60%, ακόμη και στις μεταπτυχιακές σπουδές, καταδεικνύοντας ότι όπου υπάρχει ισότητα ευκαιριών και όπου τα συστήματα λειτουργούν αξιοκρατικά, εκεί οι γυναίκες θριαμβεύουν.
- Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και το συνδικαλιστικό κίνημα παραμένουν κάστρα της πατριαρχίας που συντηρούν και αναπαράγουν την ανδρική κυριαρχία και τον αποκλεισμό των γυναικών ακόμη και από δομές εξουσίας, σε σχετικώς χαμηλό επίπεδο. Στις τελευταίες εκλογές της ΤΑ (Μάιος 2014) εκλέχτηκαν μόνο 15 γυναίκες σε σύνολο 325 δημάρχων και δύο γυναίκες περιφερειάρχες σε σύνολο 13.
- Το συνδικαλιστικό κίνημα παραμένει ο πιο εχθρικός χώρος απέναντι στο φεμινιστικό κίνημα, επιμένοντας στη νοοτροπία και πρακτική του 19ου αιώνα. Οι εκλογικές διαδικασίες του τελευταίου συνεδρίου της ΓΣΕΕ, τον Μάρτιο 2013, το καταμαρτυρούν: καμία γυναίκα στο προεδρείο και μόνο μία στη 15μελή Εκτελεστική Επιτροπή. Σαν να μην υπάρχουν εργαζόμενες γυναίκες! Η ίδια ακριβώς εικόνα και στις εργοδοτικές οργανώσεις.
- Τα πολιτικά κόμματα και οι κοινωνικοί εταίροι δεν στέργουν στην υιοθέτηση κανόνων και θετικών δράσεων για την προώθηση της ισότητας και αντιμετωπίζουν το αίτημα για ισόρροπη συμμετοχή των φύλων στη λήψη αποφάσεων ως παίγνιο μηδενικού αθροίσματος. Η Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα, στην κατάταξη του Παγκόσμιου

Οικονομικού Φόρουμ για την έμφυλη ισότητα, καταλαμβάνει την 91^η θέση, μεταξύ 142 χωρών (στοιχεία 2014). Τα στοιχεία δείχνουν περισσότερο χώρα της Μέσης Ανατολής παρά μέλους της ΕΕ.

- Η καλύτερη μέθοδος για να φωτίσουμε και να κατανοήσουμε τα αίτια αυτής της καθυστέρησης είναι μέσα από το διάλογο του παρόντος με το ιστορικό παρελθόν. Να ανατρέξουμε, δηλαδή, στις ρίζες των φαινομένων και να εντοπίσουμε το υπόβαθρο και τις αξίες πάνω στις οποίες στηρίχτηκαν και βρήκαν έκφραση οι φεμινιστικοί αγώνες. Αυτό δεν έχει γίνει με συστηματικό τρόπο, ώστε να κατανοηθούν οι δυναμικές που αναπτύσσονται και να χαραχτεί στρατηγική που θα εξαλείψει την έμφυλη πολιτική, κοινωνική και οικονομική ασυμμετρία. Στη κατεύθυνση αυτή θα επιχειρήσω ένα πολύ σύντομο ιστορικό οδοιπορικό:
- Το φεμινιστικό κίνημα εδράζεται στις θεμελιώδεις αξίες περί ατομικών δικαιωμάτων, ισότητας, δημοκρατίας και κράτους δικαίου που αναπτύχθηκαν τον 18^ο αιώνα. Η διεκδίκηση της ισότητας των φύλων ξεκίνησε ταυτόχρονα με την Αναγέννηση και τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό. Ωστόσο, οι μεγάλοι διανοούμενοι του Διαφωτισμού, όπως ο Καντ και ο Ζαν Ζακ Ρουσσώ, όχι μόνο άφησαν τις γυναίκες εκτός, αλλά τις περιέγραψαν με τα μελανότερα χρώματα. Οι πρωταγωνιστές της Γαλλικής Επανάστασης έθεσαν υπό διωγμόν όσες γυναίκες ζήτησαν να συμπεριληφθούν στα δικαιώματα και καρατόμησαν την αγωνίστρια Ολύμπ Ντε Γκούζ.
- Από τους πολιτικούς φιλοσόφους ξεχωρίζω δύο: από τον αρχαίο κόσμο τον Πλάτωνα και από τους νεώτερους χρόνους τον Τζων Στούαρτ Μιλλ (19^{ος} αι.). Ο Πλάτωνας είναι ο

μοναδικός φιλόσοφος της Ελληνικής αρχαιότητας που δεν εξέλαβε ως δεδομένη την κυρίαρχη αντίληψη της εποχής του ότι οι γυναίκες είναι κατώτερες και ανίκανες. Στο πέμπτο κεφάλαιο της Πολιτείας υποστηρίζει ότι γυναίκες και άνδρες μπορούν εξίσου να γίνουν φιλόσοφοι, πολεμιστές και ισότιμα να διοικήσουν την Πολιτεία, αν λάβουν την ίδια εκπαίδευση με τους άνδρες και εφόσον απαλλαγούν από τις οικογενειακές υποχρεώσεις και την ανατροφή των παιδιών, αναθέτοντας τις ευθύνες στην Πολιτεία. Ο Πλάτωνας δηλαδή υποστηρίζει ότι κάθε άτομο θα πρέπει να κρίνεται με βάση τα προσόντα του και όχι με βάση το φύλο του.

- Τη θέση αυτή υποστήριξε και ο μέγας οραματιστής της Ελληνικής επανάστασης Ρήγας Βελεστινλής, όταν στο «Σύνταγμά» του υποστήριζε «σχολεία εις όλα τα χωρία, δια τα αρσενικά και θηλυκά παιδιά», καθώς και το δικαίωμα των γυναικών να φέρουν όπλα. Φαίνεται πως σε αυτό το μήνυμα ανταποκρίθηκαν οι Ελληνίδες και συμμετείχαν μαζικά στον απελευθερωτικό αγώνα. Τι έγινε μετά την απελευθέρωση, είναι γνωστό. Η συμβολή τους όχι μόνο δεν εκτιμήθηκε, αλλά βρέθηκαν αντιμέτωπες με σφοδρές αντιδράσεις όταν διεκδίκησαν τα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Όπως έχει γράψει η Σάσα Μόσχου-Σακορράφου «μετά την Επανάσταση τις έκλεισαν στα σπίτια τους, να γεννάνε παιδιά και να περιποιούνται τους άνδρες». Έτσι ανασυντάχτηκε η πατριαρχία στην Ελλάδα. Οι ηρωίδες του 1821 παραγκωνίστηκαν και αγνοήθηκαν από όλα τα συντάγματα μέχρι το 1975.
- Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, μέσα στην αρνητική ατμόσφαιρα της μεταοθωμανικής Ελλάδας δημιουργήθηκαν οι πρώτες οργανώσεις των γυναικών και εκδόθηκαν τα πρώτα περιοδικά. Με την

έκδοση του εντύπου «Εφημερίδα των Κυριών», της πρώτης μεγάλης φεμινίστριας Καλλιρρόης Παρέν, οι Ελληνίδες, τουλάχιστον μια πρωτοπορία μορφωμένων γυναικών, ήταν παρούσες στη διαμόρφωση της κοινωνίας και στη σφυρηλάτηση της εθνικής συνείδησης. Βασικό αίτημα, το δικαίωμα στη μόρφωση. Ωστόσο, η κληρονομιά της Οθωμανικής κυριαρχίας ήταν πολύ βαριά.

- Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}, ο απόηχος από τις συζητήσεις περί δικαιωμάτων των γυναικών, με τη συμβολή και του Άγγλου Τζων Στούαρτ Μιλλ, άρχισε να φθάνει από τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Ως κύριο αίτημα προβάλλεται το δικαίωμα στην αξιοπρεπή εργασία και την εκπαίδευση. Στην Ελλάδα εκείνης της εποχής οι θεμελιώσεις ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα θεωρούνταν αδιανόητα για τις γυναίκες, ακόμη και από φωτισμένους λογίους της εποχής, όπως ο Ροΐδης.
- Το Σύνταγμα του Ελευθερίου Βενιζέλου το 1911 και το νομοθετικό του έργο δημιούργησαν ένα ευνοϊκό πλαίσιο για τις διεκδικήσεις των γυναικών. Τα πολιτικά δικαιώματα έγιναν τότε κυρίαρχα. Ο Βενιζέλος, έχοντας συνεχή επαφή με την Ευρώπη, ήταν υπέρ του δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες, αλλά δεν είχε κοινοβουλευτική υποστήριξη. Την περίοδο εκείνη σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε ο «Σύλλογος για τα Δικαιώματα των Γυναικών» (ιδρύθηκε το 1919), με το περιοδικό του «Ο Αγώνας της Γυναίκας», καθώς και το «Λύκειο των Ελληνίδων» της Καλλιρρόης Παρρέν (ιδρύθηκε το 1911).
- Το 1930 αναγνωρίστηκε το δικαίωμα **του εκλέγειν** στις δημοτικές εκλογές, για εγγράμματες γυναίκες άνω των 30 ετών. Για πρώτη φορά ψήφισαν το 1934, μόνο 240

γυναίκες. Ελάχιστες γνώριζαν τότε ανάγνωση και γραφή. Με τη δικτατορία του Μεταξά σταμάτησε κάθε φεμινιστική δράση, αφού όλες οι δικτατορίες και γενικώς τα αυταρχικά καθεστώτα εχθρεύονται την ισότητα των φύλων.

- Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι γυναίκες έλαβαν και πάλι μαζικά μέρος στην εθνική κινητοποίηση και Αντίσταση. Αυτή τη φορά όμως, όπως χαρακτηριστικά λέει η Έφη Καλλιγιά, *άρπαξαν τις ευκαιρίες. Συμμετείχαν ενεργά, συνέβαλαν και σε πολλά αντικατέστησαν τους άνδρες. Η επιβίωση διασφαλίστηκε χάρις στην αξιοσύνη των γυναικών.*
- Μετά τον πόλεμο μεγάλη ώθηση στα δικαιώματα των γυναικών έδωσαν οι πρωτοβουλίες του ΟΗΕ, με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αλλά και η «βίβλος» του φεμινισμού, «Το Δεύτερο Φύλο» της Σιμόν Ντε Μπωβουάρ, το 1949. Το Βατικανό έσπευσε τότε να το συμπεριλάβει στη μαύρη λίστα του.
- Υπό την πίεση των φεμινιστικών οργανώσεων και των διεθνών δεσμεύσεων της χώρας μας, τελικώς το 1952, μας αναγνωρίστηκε το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Ελλάδας είχε θετική επίδραση και στη μετέπειτα διεύρυνση των δικαιωμάτων και στην ίδρυση πολλών και μαχητικών οργανώσεων των γυναικών, στο πλαίσιο και του δεύτερου φεμινιστικού κύματος.
- Η φεμινιστική δράση διακόπηκε ακόμη μια φορά από τη δικτατορία των συνταγματαρχών το 1967. Όπως παλιότερα η Ελλάδα δεν συμμετείχε στην Αναγέννηση και τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό – παρά μόνο μέσω της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, που αξιοποιήθηκε από τους φιλοσόφους και τους επιστήμονες της

Δύσης – την περίοδο της χούντας δεν μπόρεσε να συμμετάσχει στις μεγάλες διεργασίες και αλλαγές που συντελούνταν στην Ευρώπη, στο πεδίο των ιδεών και της κοινωνίας. Τα μηνύματα του Μάη 1968 έφθασαν με μεγάλη καθυστέρηση στην Ελλάδα.

- Η μετάβαση στη δημοκρατία, 1974, δρομολογήθηκε σε συνθήκες εθνικής αναταραχής, λόγω του Κυπριακού και της διεθνούς οικονομικής κρίσης. Το φεμινιστικό κίνημα ανασυντάχθηκε και οι οργανώσεις επαναλειτούργησαν. Η αντιπαλότητα με το πατριαρχικό πολιτικό σύστημα υπήρξε έντονη. Το νέο Σύνταγμα του 1975 κατοχύρωσε ίσα δικαιώματα για Έλληνες και Ελληνίδες. Ωστόσο οι μεγάλες αλλαγές πραγματοποιήθηκαν με την ένταξη στην ΕΕ το 1981. Μέχρι τότε οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών ήταν διάχυτες σε όλους τους τομείς της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας.
- Η σημαντικότερη αλλαγή της δεκαετίας του 1980 αφορούσε στον εξευρωπαϊσμό του οικογενειακού δικαίου. Τα Κοινοτικά προγράμματα και οι θετικές δράσεις που συνόδευσαν την ευρωπαϊκή πολιτική έδωσαν ισχυρή ώθηση στην ισότητα των φύλων, στην απασχόληση, την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση.
- Ακολούθησαν η πολιτική της ένταξης της ισότητας σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming), η Διάσκεψη του ΟΗΕ για τις γυναίκες στο Πεκίνο, η Συνθήκη του Άμστερνταμ, τελευταία η Συνθήκης της Λισαβόνας και η υιοθέτηση από την Ελλάδα όλης της Κοινοτικής Νομοθεσίας για την ισότητα των φύλων. Επιπλέον η υιοθέτηση πολιτικής ποσοστώσεων συνετέλεσε στην αύξηση των γυναικών στην πολιτική και σε θέσης ευθύνης.
- Στη σύγχρονη εποχή, οι αρνητικές εξελίξεις στην οικονομία και οι εγγενείς αδυναμίες

της Ευρωζώνης επιδεινώνουν τη θέση των γυναικών. Μέσα στη δύσκολη συγκυρία η ισότητα δεν συμπεριλαμβάνεται στην ατζέντα της πολιτικής. Η συμβατότητα επαγγελματικής/οικογενειακής-προσωπικής ζωής αντιμετωπίζεται ως ιδιωτικό θέμα, με αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση των γυναικών και με εκτόξευση της ανεργίας άνω του 30%.

Συμπεράσματα:

- Ο εξευρωπαϊσμός της νομοθεσίας είναι ο πιο ορατός τομέας της προόδου που έχει συντελεστεί κατά τα τελευταία 40 χρόνια. Η Ελληνική έννομη τάξη διασφαλίζει τυπικά, όχι μόνο ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις των φύλων, αλλά ορίζει και τις υποχρεώσεις του κράτους. Ωστόσο, το χάσμα ανάμεσα στη νομική έμφυλη ισότητα και την καθημερινότητα, ιδιαίτερα στην ιδιωτική σφαίρα, παραμένει. Η νομοθεσία, όσο ισχυρή κι αν είναι, δεν συνιστά ικανή συνθήκη για τη διασφάλιση δικαιοσύνης των φύλων στην καθημερινή ζωή. Στην Ελλάδα οι ευρωπαϊκές πολιτικές των θετικών δράσεων, του gender mainstreaming και του gender budgeting δεν έχουν τύχει ιδιαίτερης προσοχής.
- Η ιστορική επισκόπηση καταδεικνύει ότι στην Ελλάδα η αναγνώριση της έμφυλης ισότητας ως αξίας per se, καθώς και η πολιτική «θετικών δράσεων» συναντά μεγάλες δυσκολίες, γιατί η έννοια των ατομικών δικαιωμάτων εξακολουθεί να υστερεί έναντι των παραδοσιακών οικογενειακών αξιών και δικαιωμάτων που κυριαρχούν στη βαλκανική/μεσογειακή/πατριαρχική μας κουλτούρα.
- Η υστέρηση έναντι των άλλων ευρωπαϊκών χωρών οφείλεται τόσο σε διαρθρωτικούς και θεσμικούς παράγοντες, όσο και σε αίτια που συνδέονται με την ιστορία, την

ποιότητα της δημοκρατίας, το ρόλο της θρησκείας, την πολιτική κουλτούρα, τις κοινωνικές προσδοκίες, καθώς και με τα κατάλοιπα της Οθωμανικής κληρονομιάς.

- Η εφαρμογή de facto έμφυλης ισότητας προϋποθέτει: α) ισχυρή πολιτική βούληση από το σύνολο του πολιτικού συστήματος, β) μαζική κινητοποίηση των ίδιων των γυναικών και άσκηση πίεσης μέσω της κοινωνίας των πολιτών για δίκαιη αναδιευθέτηση ρόλων και υποχρεώσεων των φύλων στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα και γ) συστηματική και σχεδιασμένη παρέμβαση στην κουλτούρα και τις πολιτισμικές αγκυλώσεις, μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, της ανθρωπιστικής παιδείας και των μέσων ενημέρωσης.